

דף הנחיות

מגדלור של השפעה
פרק 05

לובלין (1)
ירושלים דפולין

גם כי אלך בגיא צלמוזות...

שקף מספר 1

במסגרת סדרת מגדלור של השפעה אנו עוסקים בקהילות יהודיות ברחבי העולם תוך התייחסות לשני דגשים מרכזיים:

הראשון, היכולת לקום מתוך שבר וקושי. העם היהודי עבר תלאות וטלטלות והצליח לצמוח למרות הקושי. איך הם עשו זאת? בסדרה אנו מנסים ללמוד מדרכם וללקט אבני דרך שייסעו לנו להתמודד עם אתגרים והזדמנויות.

השני, לאורך הדורות יהודים נשאו עיניהם אל ירושלים, עיר הקודש והמקדש. הם שאבו ממנה השראה, ראו בה מקור וסמל לזהות יהודית ולעשייה אפקטיבית בדרך התורה והמצוות. במסגרת השיעורים אנו עוברים בין ערים וקהילות שהצליחו עד מאוד ונקראו גם הם 'ירושלים'.

בשיעורים הקודמים עסקנו בירושלים של הבלקן – סלוניקי – ובשמירת השבת שעמדה במרכז חיי הקהילה. בשיעורים הבאים נעסוק בלובלין, ירושלים של פולין, ובתנועת החסידות שפולין היתה אחד ממרכזיה הגדולים.

שקף מספר 2

...המתבונן כיום בלובלין מתרשם כי היא שקועה ונפולה כתוצאה ממבול השואה ששטף את הכול. בניין האבן של ישיבת חכמי לובלין נותר אמנם על תלו, אך הוא חולל ולא חזר עד כה לתפארתו הרוחנית.

אך היו ימים אחרים, ימים שלובלין שימשה בהם כעיר בירה של מלכות התורה. בלובלין התקיים מרכז התורה הגדול ביותר אחרי שפולין כתחה לפני היהודים את שעריה בעקבות גירושם ממדינות אשכנז בראשית המאה ה-16.

עת הוענקה ליהודים ב-1551 הזכות למנות את רבניהם, נהנה גם השיפוט היהודי מאוטונומיה מלאה. שיפוט זה התנהל על פי ההלכה היהודית. בתי הדין בלובלין הכריעו בסכסוכים שנוצרו בעת קיום הירידים, ירידים שזרמו אליהם יהודים מכל רחבי פולין... (מתוך מאמרה הנפלא של הרבנית שושנה דיכובסקי שפורסם בעיתון קול לובלין (לובלין שטימע)).

מוזמנים לדבר ולדון: מהי החשיבות של ההלכה היהודית בקיומה של קהילה יהודית?

שקף מספר 3

...הללו היוו את הבסיס להקמתו של "ועד ארבע הארצות". תקנותיו התבססו על ההלכה והקיפו את כל הבעיות שניסר בחלל העולם היהודי במאות ה-17 וה-18. סמכות הוועד הייתה רבה כלפי העולם היהודי וכלפי שלטונות פולין כאחד. במשך מאה שנים התקיימו כינוסי הוועד בלובלין. הודות לכינוסים אלו הפכה לובלין לא רק למעצבת חיי היהודים בפולין, אלא לבעלת השפעה רבה החורגת הרבה מעבר לגבולותיה.

אישים בעלי שיעור קומה, גדולים בתורה ורבי פעלים, הטביעו את חותמם על קורות הקהילה ועיצבו את דמותה לדורות. רבי שלום שכנא מיזג באישיותו תורה, גדולה ומעשה, והוא אשר הניח את היסודות לישיבת לובלין המפורסמת. בין גדולי התורה ענקי הרוח שעמדו בראשה נמנים: הרמ"א, המהרש"ל, רבי מרדכי יפה "בעל הלבושים", המהר"ם מלובלין והמהרש"א.

הודות לישיבה זו הפכה לובלין ל"מרכז שאין כמוהו בכל מדינות פולין בתורה" – כלשונו של נתן נטע מהנובר בספרו "יוון המצולה"...

להעשרה:

ועד ארבע ארצות

הוועד היה מתכנס פעמיים בשנה בימי היריד, שם באו סוחרים, רבנים ופרנסי הקהילות לתקן תקנות לניהול ענייני היהודים והיהדות. הועד נוסד מתחילה ברשיון המלך לצורך שומת המסים של בני הקהילות לאוצר הממשלה ולצרכי צבור, ובמשך הזמן צבר כוח. בשל הועד היו היהודים ברוסיה ופולין לחטיבה בפני עצמה. אסיפת הוועד הייתה כעין מושב פרלמנט, ודברי הועד היו נשמעים כדבר מלך. קהילה שלא קיימה את החלטות הוועד נקנסה ונענשה.

עד ארבע ארצות – מעין ממשלה אוטונומית של "הקהל", שתקנו תקנות באספות רבנים ופרנסים של ארצות פולין ליטא ורוסיה. אסיפות אלה נועדו פעמיים בשנה, בימי הירידים (=יום השוק), שם באו סוחרים מישראל, ושם נאספו הרבנים ופרנסי הקהילות לתקן תקנות לניהול כל ענייני היהודים והיהדות.

הועד נוסד ברשות המלך זיגיסמונד הראשון, בערך בשנת 1520. פעולתו נמשכה יותר ממאתים שנה, עד שנתבטלה בשנת 1764 עפ"י פקודת המלך סטאניסלאו אוגוסט.

כאשר הוועד נוסד, לא נקבע מספר הארצות שיוצגו בו. בראשונה נמנו בו שלוש ארצות פולין ליטא ורוסיה. לפעמים חישבו ארצות: חילקו את פולין לשנים: פולין גדול ופולין קטן, ואת רוסיה לשנים: וואלין ופודוליה, או גליציה המזרחית, וליטא. כך נראה מפסיקה של ועד חמש ארצות בספר "נתיבות עולם" של המהר"ל מפראג (פראג 1596).

מראשית המאה הי"ז יצא שמו של ועד ארבע הארצות בעולם היהדות. כנראה מטרתו הראשונה הייתה שומת המסים של בני הקהילות לממשלה ולצרכי צבור.

כבר בשנת 1514 השתדל זיגיסמונד הראשון למסור את גביית המסים ואת ענייני הציבור היהודי ביד יהודי. הוא מינה את מיכל יוזפאוויץ מבריסק לזקן (Senior) יהודי ליטא, ואת אברהם מביהם לזקן יהודי פולין. בראותו כי היהודים לא הכירו בסמכותם, החליט המלך למסור את העניינים האלה בידי ועד מנהיגי הקהילות ורבנים, שנקראו בכתבי המלכות doctores Judaeorum והם יערכו את שומות המס עפ"י דין תורה וכוח הדת. בדרך זו התפתח ברבות הימים ועד ארבע הארצות. בזכות וועד הזה היו היהודים ברוסיה ופולין לחטיבה אחת, לצבור המתנהג עפ"י דתו וחוקיו כממלכה בתוך ממלכה. אסיפת הוועד הייתה כעין פרלמנט, דברי הועד נשמעו כדבר השלטון, וקנס הוטל קהילה על שלא קיימה את הוראות הוועד.

נמצאה פקודת המלך זיגיסמונד משנת 1533 לקיים פסק דין של הדוקטורים היהודים (הרבנים) שנתאספו בלובלין, לטובת היהודי יאסקע בן שלמה מביעלסק, בלי שום שינוי. בשו"ת הרמ"א סימן ס"ג ופ"ד יש משא ומתן אודות מחלוקת שני אנשים בקראקא. והוא מסיים "אנחנו ח"מ גוזרים בתוקף גזרתנו בחרם על שני

הצדדים לבוא על יריד הסמוך לק"ק לובלין". לדעת הרכבי היה זה בשנת 1559. הועדים נתאספו בזמן הירידים בלובלין (פולין גדול) או ביערוסלב (פולין קטן וכעת גליציה) ששם באו "יהודים מכל קצות העולם" (יון מצולה).

הרבנים והפרנסים חברי הוועד היו נבחרים ברוב דעות, ולכל יריד נתמנה פרנס מיוחד בשם "פרנס היריד". דייני הוועד נקראו גם "דייני הארצות".

הרב הראשון שברור כי עמד בראש ועד הארצות הוא מהר"ם יפה בעל הלבושים, ועליו נאמר שהיה ראש ועיקר מגדולי ראשי הישיבות ודייני שלוש ארצות (צמח דוד לשנת שנ"ב).

לדעת גרץ היה לוועד סמכות גם על קהילות ישראל הרחוקות מחוץ לגבולות פולין. הרכבי מוכיח כי לא היה לוועד סמכות להתערב בענייני ארצות אחרות, אבל בגלל סמכותם של הרבנים וגדולתם בתורה היו דבריהם נשמעים גם למרחוק, ומקצות הארץ הציעו בפניהם שאלות, ובקשו מהם עזר ותמיכה לעתות בצרה.

בעל "יון מצולה" כותב באותה תקופה:

"והיה להם כוח לשפוט כל ישראל שבמלכות פולין. אם ראשי הקהילה מתדיינים הולכים לדון לפני פרנסים דה"א יצ"ו שהיו יושבין ב' פעמים בשנה. מכל ראשי הקהילה פרנס אחד וצרפו להם שישה גאונים, והיו יושבים בכל יריד לובלין בין פורים לפסח, וביערוסלב באב או באלול, והפרנסים מד"א היו כמו סנהדרין בלשכת הגזית".

תקנות הוועד והחלטותיו נכתבו תמיד ב"פנקס הארצות" שהיה מונח בלובלין, ואבד או נשרף. החלק השייך לכל הארצות הועתק לפנקסי הועדים שבכל גליל וגליל, ונתקיים בחתימת יד סופר הוועד ונאמנו.

עד עתה נודעו לנו ההעתקות שבפנקס פוזנא על ידי יוסף פערלעס; בפנקס קראקא על ידי דעמביצר ופ"ה וועטשטיין; בפנקס לבוב על ידי בעל "מצבת קדש" שלדעת הרכבי לא נוכל לסמוך עליו; והעתקות מפנקס מדינת ליטא הנמצא בהוראדנא.

זיכרונות בפנקסי ועד ארבע הארצות

בפנקס קראקא שהיה מונח בביהכ"נ של הרמ"א נזכרו תקנות ד' ארצות:

שאסור ליהודי לשכור המכס של משקין חריפים ולא שום מכסים אחרים מאת המלך, והעובר על זה "יהיה מוחרם ומנודה משני עולמות ויהיה מופרש ומובדל מכל קדושת ישראל, פתו יהא כפת כותי, יינו יין נסך, ושחיטתו כשחיטת נכרי, ובעילתו תהא בעילת זנות וקבורתו תהיה קבורת חמוק, ושום רב או צורב לא יתעסק בקידושין שלו הן לבניו והן לבנותיו, ושום אדם לא יתחתן עמו, ויהא ארור ומקולל בכל האלות והקללות הכתובות בספר התורה, והקללות שקלל אלישע

לגחזי נערו יחולו על ראשו עד אשר ישוב מדרכו הרעה".

תקנה זו עשה הועד ביום ג' ט"ו כסלו של"ה לפ"ק (אוצר הספרות ח"ד).

בפנקס הקהל דפוזנא נזכר העתק כרוז אודות תקנת ועד ארבע הארצות משנת שמ"ז בלובלין, ואושרה שנית בשנת ש"נ בחתימת שלושים רבנים ראשי הועד, האוסרים באיסור ובחרם קשה לקנות רבנות בכסף. בין החתומים היו ר"מ יפה, ר"א לאנטשיץ בעל כלי יקר, המהרש"א, וחתנו בעל הסמ"ע, מהר"ם מלובלין, ר"י הורוויץ בעל השל"ה ועוד. הכרוז הזה הוכרז אח"כ בשנת ת' ביריד ירוסלב (פערלעס מאנאטסשריפט 1897 עמוד 212).

בשנת שע"ג הורד מהר"ם מלובלין מכסא הרבנות בלבוב, עפ"י פסק ועד הארצות (ספר עיר הצדק וספר אנשי שם). בשנת שע"ד הסכימו ועד הארצות על ספר סליחות ופזמונים מה"ר אליעזר אשכנזי (לובלין שע"ד), ובין כותבי ההסכמות נמנים מהר"ם מלובלין, המהרש"א ועוד. מחלוקת אודות כפרים וישובים שבין קהילת הוראדנא לקהילת טיקטין בא לפני ב"ד הגבוה בועד הארצות, והוועד החליט לטובת העיר טיקטין.

פסק הדין מסיים:

"ואשר ימרה את פינו וכו' ילכד בחרם למפרע, והרשות נתונה לרדוף אותו בכל מיני רדיפות שבעולם. כה דברינו הנועדים ביריד תמוז השפ"א לפ"ק פה ק"ק לובלין". [חתימות הרבנים].

קהלת הוראדנא לא קיבלה עליה את הדין, ובשנה השניה יצא ועד ארבע הארצות במכתב אזהרה לקהילת הוראדנא ורבניה, באיום הטלת חרם חמור. בשנת ת"ד ביריד גראמנץ בלובלין עלה דבר המחלוקת פעם נוספת לפני ועד ארבע הארצות, וביום ד' ה' ניסן החליט הועד על כשרה בין הקהילות. על החתום ר' יהושע העשיל שהיה אז ר"מ ואב"ד בלובלין, ור' דוד ב"ר שמואל הלוי בעל הטורי זהב ועוד.

ועד מדינות ליטא

המלחמה בין הוראדנא וטיקטין התנהלה בין ועד הארצות לבין וועד המדינות בליטא, וארכה כמאה שנה.

בשנת 1623 נוסד "ועד המדינות" משלושה מחוזות או מדינות: בריסק, הוראדנא ופינסק. עליהן נוספה מדינת ווילנא, ולבסוף גם מדינת סלוצק. הועד זה נעשה לבעל חמש מדינות.

גם ועד זה נוסד מתחילה לקבוע את שומת המסים, ובמשך הזמן נעשה גם להנהגה דתית וחברתית. לועד ארבע הארצות לא קשר עם ועד המדינות. ובפסק דין של ועד ארבע הארצות משנת ת"ד נאמר שאין לאנשי מדינות ליטא שום נציג בועד הארצות. בפס"ד משנת תצ"א טענו ראשי ליטא -

"שמעולם לא נתחייבו מאומה ומעולם לא היה להם שום שיתוף וחבור עם ד' ארצות".

אף כי באמת השתתפו עמהם מערים אחרות בליטא.

בפנקס קהל טיקטין מובא מכתב מרבני ועד ארבע הארצות משנת שפ"ט, בחתימת הרבנים מפוזנא וואלין ולובלין, ובו ביקשו הרבנים מראשי העיר טיקטין להצטרף לועד ארבע הארצות¹ ולא לועד מדינות ליטא (ספר היובל לסוקולוב עמוד 252 והלאה). בשנת 1678 אישר הועד מלובלין למנהיגי טיקטין לשלוח נציג לועד ארבע הארצות.

בפנקס הועד נכתבו הדברים האלה:

"היום הזה מלאנו בקשת קציני מנהיגי הקהילה ק"ק טיקטין יצ"ו מה שמבואר בדף... שהציעו לדבריהם בעניין היות להם מנהיג משלהן דד"א יצ"ו, לעולם נענינו להם ראשינו להיות לק"ק הנ"ל תמיד בכל ועד דד"א יצ"ו מנהיג קבוע לדורי דורות ובאופן המבואר בדף... ושוב כנ"ל בדף דהאידינא. ב"ד האלופים הקצינים רוזני ד"א יצ"ו. היום יום ד' סיוון תל"ח לפ"ק פה לובלין".

ועה"ח כ"א חברים מועד ארבע הארצות.

הכרוזים נכתבו בלשון יהודית-גרמנית. לדוגמא כרוז ועד ירוסלב בשנת 1671:

"האלופים הקצינים והרוזנים מנהיגי הארצות הי"ו לאזין מודיע. מאחר דז זיך גיפונן האס דז אזו איין שערורי' און מחלוקת האט זיך דער וועקט אין גליל העלם דז במעט דאש גליל וחצר אויף גינאנגין און חלילה מזיק גיוועזין מעמד ומצב הכלל שארית ישראל און איז פרקרינט גיווארין כמה אלפים. אזו האבין רוזני ד"א יצ"ו דיא זאך פיר זיך גינומן און האבן נישטראפט דיא לייט דיא דאש האבין אן גיהויבן און דיא דא האבן איין חלק דראן גיהט וועלבי דז מען גיט וויל פורט זיין מפני הכבוד... אזו גיבן ראשי רוזני קציני מנהיגי ד"א ט"ו רשות ומקל ורצועה לראשי הגלילות ולראשי הקהילות דז זיא זאלין רודף זיין זילכי לייט און שטראפין מיט חרפות את קנסות ותפיסות אפילו בדיני גויים און אל דיא הוצאות זאלין זיין מכיס קושרי קשרים... את דיא זעלביגן לייט זאלין בן ימיהם קיין התמנות האבין אין אירי קהילה או גליל את קיין חזקה... און דער ברת איו איין נישריבין ניווארין בפנקס דד"א יצ"ו בתוקף פס"ד גמור (אייזנשטיין – אוצר ישראל).

שקף מספר 4

אורה של החסידות נתגלה בראשית המאה הששית לאלף הששי, (1750) בתקופה הנחשבת כבר לתקופת "הזמן החדש" שנים מועטות לפני המהפכה הצרפתית.

במדינות מספר נראו כבר ניצני ההתפתחות הכלכלית, אולם לגבי יחסי העמים אל העם היהודי, הייתה תקופה זו המשך לימי הביניים החשוכים. בכמה ממדינות אירופה המערבית היו עדיין קיימות להלכה גזירות הגרוש כנגד היהודים, ואילו במזרחה של אירופה התפתחו מרכזים יהודיים תורניים אולם מבחינה כלכלית היו נתונים לשעבודם של השכנים הנוכריים, בתנאים קשים מנשוא.

תנועת החסידות שהופיעה באופק בתקופה זו, לא זו בלבד שהזקיפה את קומתו של היהודי, להתגאות על שייכותו לעם הנבחר, אלא שחלקה נכבד בהעלאת קרנו של הציבור היהודי מבחינה גשמית ורוחנית גם יחד, ומאז ועד עתה היא ממשיכה להזריח את אורה לכל בית ישראל באשר הוא שם

(בצלאל לנדוי, מחניים, פא)

שקף מספר 5

החסידות – בין היתר – נתנה מענה לקושי, משבר ואתגר. מה מחזיק אותך בזמני קושי ומשבר?

שקף מספר 6

עקרונותיה של תנועת החסידות עמוקים וראויים לשיעורים ארוכים ומשמעותיים.

בשיעורים אלו נטעם מעט מכמה עקרונות מרכזיים שיכולים ללוות אותנו בחיי היומיום. לא נעמיק בשרשי הדברים, ודאי שלא ניכנס למחלוקות עתיקות ומפורסמות בעניינים אלו. נטעם מעט מהרעיונות וננסה להפוך את חיינו לטובים יותר.

"אִיךָ תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיהֶם, לְהַפִּיר וּלְרְאוֹת עֵין בְּעֵין, הַמְצִיאֹת הָאֱלֹקִית כִּי בְּכָל דָּבָר וּדְבָר יֵשׁ חַיּוֹת הַבּוֹרָא ית"ש, וְאִין לֶךְ דָּבָר בְּעוֹלָם, שְׁלֹא נִמְצָא בָּהֶם חַיּוֹת, אֲפִלּוּ הַדְּבָרִים הַיּוֹתֵר גִּשְׁמִיִּים כְּאֲבָנִים וְדוֹמָמִים, יֵשׁ בָּהֶם חַיּוֹת אֱלֹקִית, כִּי אֲלֵמָלָה הַחַיּוֹת שְׁלֵהֶם הָיוּ בְּלִי סֶפֶק אֲפָס וְאִין, וְזוֹהִי בְּחִינַת 'דַּע אֶת אֱלֹקֵי אֲבִיךָ' שֶׁיִּכִּיר בְּכָל דָּבָר וּדְבָר אֶת כּוֹחוֹ שֶׁל הַבּוֹרָא, כִּי 'מֵלָא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ' (ר' לוי יצחק מברדיצ'ב, **שמועה טובה, וארשה תרח"ץ, פרשת "עקב", עמ' כז).**

על פי הדרך הקבלית בעקבותיה הלכה החסידות, הקב"ה מצוי בכל מקום ובכל מצב ועל כן אדם יכול להגיע לדבקות בו תמיד.

נושא זה מורכב מאוד ואנו – כאמור – טועמים מעט מהכח שעקרון זה העניק ליהודים לאורך הדורות.

שקף מספר 7

רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם – האדמו"ר מקלויזנבורג - הוא אחד הבולטים בין האדמו"רים ששרדו את השואה. לאחר השואה הקים את קריית צאנז בנתניה. האדמו"ר הרבה לעסוק בשואה בדרשותיו.

האדמו"ר מקלויזנבורג סובר ש'הסתר הפנים' הוא בעיקר תוצאה של חולשתו של המאמין לשים לב להנהגת ה' הנסתרת. כלומר: הוא תופעה סובייקטיבית ולא אובייקטיבית. כאשר המאמין מתגבר על ספקותיו ומחזק את אמונתו הוא יכול לחוות את נוכחות ה' והשגחתו גם במציאות שבה למראית עין הסתר הפנים מתגבר (תמיר גרנות, אמונה ואדם לאור השואה)

"...וביותר יש לומר שהנה למראית העין נדמה כי הסתר הפנים גדול מאוד. הננו מטים ונופלים יום יום והגויים שואלים איה נא אלוהיהם.

ואולם, לאמיתו של דבר מי שרוצה יכול לראות גם היום נסים נוראים שלא כדרך הטבע. יש המדמים לומר שכעת אין ניסים אבל מי שדעתו מיושבת עליו רואה ניסי ה' בכל יום...". (שפע חיים, סליחות, דרוש לו, ריד).

שקף מספר 8

פתחו שערי הלב וקראו את עדותו של האדמו"ר על עצמו:

"...ויכולני להעיד על דבר זה מתוך הניסיון, בעת שהגענו למחנות ההשמדה ועמדנו שם בעירום ובחוסר כל בלי מלבושים ובלי כיסוי לראשנו והרשעים היכו ללא הרף באלות שבידיהם והמצב היה בלי רע, פנינו אז כפנינו אז לעומדים סביבי וצעקתי: יהודים, דעו שהשי"ת מחכה לנו שם בתוך המחנה... אל לנו לשכוח שה' איתנו.

במשך כל אותה השנה עבדתי על זה להתחזק ולא לשכוח שה' איתנו ומלא כל הארץ כבודו. גם באושוויץ ודכאו. לית אתר פנוי מיניה (אין מקום בו אין אלוקים). (שם, עמוד ט).

שקף מספר 9

בעיני האדמו"ר מקלויזנבורג האמונה בהשגחה הפרטית אינה מהווה בעיה אלא להיפך – היא מרכיב חיוני של ההישרדות הנפשית וממילא היא נותנת כח לסבול את הפורענות. אין זאת אומרת שהיא מובנת מאליה או קלה, האדמו"ר עצמו היה עסוק בחיזוק אמונתו ואמונתם של מי שהיו סביבו.

כלים של השפעה

"ירידה בברירה" מתחילה את הרעגו כשאיש עומד על היבסס הסוכן. מחדם הסוכן כל שוא מתבררת ותר כך ראי מתקנת. כל מה שמעבר ותר נישטוכ ווא סוב ביטות כן הרעג סעניבר. נבחר הרעג מתחילה את הסוכות. מחדם מזה שנידעיה הרעג וסוכות ויהיה מחדם איתום ידחם

(הראיה קוב, אורות הקודש, קרבן, עמ' מרד)

מחפשים את התוכנית

מהו ההבדל בין נכון לנכון את הירידה, הרעג וניכסלד

(הראי"ה קוק, אורות הקודש, חלק ג', עמ' רז).

מהו התהליך בו נכון לפתח את הידיעה, הרצון והיכולת?
מוזמנים להישיר מבט אל עצמכם ולשאול – מהו ה'למה' שלכם? כיצד הוא משפיע עליכם וכיצד על
הסובבים? האם ה'למה' הזה חזק מספיק עד שתרצו לעניין בו גם את מכריכם?

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

© כל הזכויות שמורות ל'אחים לנפש'